

تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی
بر رشد بیداری اسلامی

محمدرحیم عیوضی

هیئت علمی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

کتابخانه مرکزی مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و مرکز اسناد

تهران ۱۳۹۴

سرشناسه : عیوضی، محمدرحیم، ۱۳۳۹ -
 عنوان و نام پدیدآور : تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی بر رشد بیداری اسلامی / محمدرحیم عیوضی
 مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری : ۳۳۳ ص. جدول، نمودار.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۷-۴۰-۶ : ۳۰۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 موضوع : ایران - تاریخ - انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ - تأثیر بر کشورهای اسلامی
 موضوع : اسلام - کشورهای اسلامی - تجدید حیات فکری
 موضوع : کشورهای اسلامی - تاریخ - قرن ۲۱ م.
 شناسه افزوده : پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۴ ۸۷/ت۳ DSR۱۵۶۴ | رده‌بندی دیویی : ۹۵۵/۰۸۴
 شمار کتابشناسی ملی : ۴۰۶۷۰۲۱ :

تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی بر رشد بیداری اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

نویسنده: محمدرحیم عیوضی

ویراستار: رقیه مهری

طراح جلد و صفحه آرایی: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - بهمن ۱۳۹۴

شمارگان: ۷۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۷-۴۰-۶

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴-۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶ Email: nashr@ric.ir

اثر حاضر، نتیجه پژوهشی است که با نظارت دکتر حمیدرضا اخوانمفرد

در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام شده است.

فهرست مطالب

سخن ناشر / ۱۱

شگفتار / ۱۳

مقدمه / ۱۵

تصل اول

پدیده انقلاب به طور کلی - انقلاب اسلامی ایران
به طور خاص و شرایط وقوع آن؛ مفهوم رنساخرها، بیداری اسلامی

مقدمه / ۲۳

گفتار اول

انقلاب اسلامی ایران / ۲۵

انقلاب اسلامی و چگونگی شکل‌گیری آن / ۲۵

اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران / ۳۷

گفتار دوم

ماهیت و شاخص‌های بیداری اسلامی / ۵۳

ماهیت بیداری اسلامی / ۵۳

شاخصه‌های بیداری اسلامی / ۵۷

فصل دوم

تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر بیداری اسلامی و مقایسه تأثیرات آن بر جوامع مختلف

مقدمه / ۶۲

گفتار سوم

تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران / ۶۷

مقدمه / ۶۷

مفهوم فرهنگ / ۶۷

لایه اعتقادات و باورها / ۶۹

لایه ارزش‌ها / ۷۲

لایه رفتارها / ۷۸

تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان / ۸۰

گفتار چهارم

علل و عوامل تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران / ۸۵

ماهیت فرم‌های انقلاب اسلامی ایران / ۸۵

ظرفیت‌های تأثیرگذار در انقلاب اسلامی ایران / ۸۹

فصل سوم

گرایش‌ها و دیدگاه‌های موجود در تأثیرات انقلاب اسلامی بر روند بیداری اسلامی

مقدمه / ۹۷

گفتار پنجم

بررسی اجمالی دیدگاه‌های موجود / ۱۰۱

طرح خاورمیانه بزرگ / ۱۰۱

موج چهارم دموکراسی / ۱۰۴

توطئه امریکایی، تعدیل امریکا ستیزی / ۱۰۸

گفتار ششم

گفتمان بیداری اسلامی / ۱۱۷

مقدمه / ۱۱۷

مفصل‌بندی گفتمان فرهنگی بیداری اسلامی / ۱۲۰

اسلام‌خواهی، دال مرکزی گفتمان بیداری اسلامی.. / ۱۲۰

مردم‌سالاری دینی / ۱۲۳

استقلال خواهی / ۱۲۵

کرامت انسانی / ۱۲۵

استعمارستیزی، استکبار ستیزی / ۱۲۶

حضور مردمی / ۱۲۷

گفتار هفتم

تعامل کرده گفتمان‌های اسلامی در متن بیداری اسلامی / ۱۲۹

مقدمه / ۱۲۹

گفتمان اسلام سلفی عربستان / ۱۳۰

گفتمان اسلام کولار ترکیه / ۱۳۴

گفتمان فرهنگی انقلاب اسلامی ایران / ۱۴۱

میزان ابتدای گفتمان فرهنگی انقلاب اسلامی ایران بر نظام صدقی جوامع اسلامی / ۱۵۳

ظرفیت گفتمان مرفعی انقلاب اسلامی ایران در هضاب و حذب سایر گفتمان‌ها / ۱۶۱

فصل چهارم

بازتاب، آثار و نتایج انقلاب اسلامی ایران

بر روند بیداری اسلامی

مقدمه / ۱۶۹

گفتار هشتم

ظرفیت‌های نفوذ گفتمان‌ها / ۱۷۵

ظرفیت‌های نفوذ عربستان / ۱۷۵

ظرفیت‌های نفوذ ترکیه / ۱۸۲

ظرفیت‌های نفوذ ایران / ۱۸۵

گفتار نهم

نشانه‌هایی از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران

بر حرکت‌های بیداری اسلامی کشورهای شمال آفریقا و خاورمیانه / ۱۹۱

مقدمه / ۱۹۱

شیوه مبارزاتی مسالمت‌آمیز / ۱۹۳

پیروی از شعار انقلاب اسلامی ایران / ۱۹۴

حضور زنان محجبه مسلمان / ۱۹۵

مطرح کردن و پذیرش ارزش‌های دینی و فرهنگی جدید / ۱۹۷

گفتار دهم

جذب و الگودهی / ۲۰۱

مقدمه / ۲۰۱

ترکیه و الگوسازی در منطقه / ۲۰۲

ظرفیت‌های فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در الگودهی به کشورهای اسلامی / ۲۰۶

فصل پنجم

عملکرد دستگاه سیاست خارجی، حمل و نقل اسلامی ایران در بیداری اسلامی

گفتمان‌ها و سیاست خارجی در ج.ا.ا

مقدمه / ۱۹

خرده گفتمان ملی‌گرای لیبرال / ۲۱

خرده گفتمان آرمان‌گرای ارزش محور / ۲۱

خرده گفتمان مصلحت‌گرای اسلامی / ۲۲

خرده گفتمان توسعه‌گرای اقتصادی / ۲۳۵

خرده گفتمان توسعه‌گرای سیاسی / ۲۴۰

خرده گفتمان اصول‌گرای عدالت‌محور / ۲۴۷

فصل ششم

آسیب‌ها، فرصت‌ها و راهکارهای فراروی انقلاب اسلامی

به‌منظور گسترش بیداری اسلامی

مقدمه / ۲۶۳

گفتار یازدهم

آسیب‌ها و چالش‌ها / ۲۶۵

مفهوم آسیب و چالش / ۲۶۵

فقدان پایگاه نظری و ضعف نخبگان فرهنگی / ۲۶۵

تقلیل سطح گفتمان / ۲۶۷

تقلیل مردم‌سالاری دینی به دموکراسی سکولار / ۲۶۹

تقلیل مردم‌سالاری به حزب‌سالاری / ۲۷۰

تقلیل موضوع به مسئله / ۲۷۱

فرقه‌گرایی، قبیله‌گرایی / ۲۷۱

سایر چالش‌های فرهنگی / ۲۷۷

افزایش گروه‌های فرصت‌طلب / ۲۷۸

گفتار دوازدهم

ظهور فرصت‌های مزایه نفوذ ایران در پرتو تحولات بیداری اسلامی / ۲۸۱

مقدمه / ۲۸۱

مخالفت نهضت‌های انقلابی با سیاست‌های منطقه‌ای آمریکا / ۲۸۱

انقلاب‌های خاورمیانه و تبعات نفوذ آن بر اسرائیل / ۲۸۲

سقوط سران مرتجع وابسته و مخالفت انقلاب اسلامی ایران / ۲۸۳

افزایش ضریب وحدت اسلامی در پرتو بیداری اسلامی / ۲۸۴

افزایش مطالبات و قدرت‌گیری گروه‌های اسلام‌گرا در کشورهای انقلابی / ۲۸۴

افزایش حمایت‌های مردمی منطقه‌ای از مطالبات مردم فلسطین / ۲۸۵

افزایش قدرت منطقه‌ای ایران / ۲۸۵

گفتار سیزدهم

راهبردها / ۲۸۸

مقدمه / ۲۸۸

استفاده از دیپلماسی فرهنگی / ۲۸۸

گفتمان‌سازی / ۲۹۰

بهره‌برداری از ظرفیت‌های فراقومی، فراقبیله‌ای و فرامذهبی / ۲۹۲

فصل هفتم

مدل پیشنهادی چهار بُعدی نفوذ و اثرگذاری انقلاب اسلامی
بر جریان بیداری اسلامی و نتیجه‌گیری نهایی

گفتار چهاردهم

مدل پیشنهادی چهار بُعدی نفوذ و اثرگذاری انقلاب اسلامی

بر جریان بیداری اسلامی / ۲۹۹

مقدمه / ۲۹۹

بیان مدل / ۳۰۲

بیان مدل از منظر سه سطر اثر: ۳۰۳

اجلاس جهانی علمای امت و بیداری اسلامی / ۳۱۳

گفتار پانزدهم

بجه‌گیری نهایی / ۳۱۵

منابع / ۳۲۱

سخن ناشر

بی‌سک، بالا، پایین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هر چند جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد، ولی بی‌روح و میان تهی است. اگر فرهنگ جامعهای وابسته و مرتزق از فرهنگ غرب باشد تا از پدیده‌های آن جامعه به جنب مخالف گرایش نیامی‌کند و در نهایت در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد (امام خمینی، صحیفه نور، ج ۱۵: ۱۶)

رشد و توسعه اقتصادی یا علمی بدون توجه به ارزش‌های والای فرهنگی می‌تواند موجبات سستی و اعوجاج در اصول اعتقادی و ملی جامعه را فراهم آورد. پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با انجام تحقیقات و طرح‌های پژوهشی و نیز برگزاری نشست‌های علمی با اصحاب علم و فرهنگ و ارائه نتایج حاصل در قالب «گزارش پژوهش» یا «کتاب... تلاش خود را صرف گسترش ارزش‌های اصیل فرهنگی می‌کند.

امید است با بهره‌گیری از توان علمی پژوهشگران، بتوانیم مؤثری در برنامه‌ریزی جامع توسعه کشور برداشت.

اثر حاضر، پژوهشی است با عنوان «تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی بر ریشه‌یابی اسلامی» که محمدرحیم عیوضی با نظارت دکتر حمیدرضا اخوان‌مفرد در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات انجام داده است. یادآوری می‌شود، مطالب مندرج در کتاب حاضر لزوماً منعکس‌کننده دیدگاه‌های این پژوهشگاه نیست.

پیشگفتار

جهان اسلام مسوی فردایی که امروز سازنده آن است، در حرکت است. بنابراین به تحولات جاری نه به منظور نظاره‌گری بی‌طرفانه و رویکرد بی‌مقصد؛ بلکه با کنجکاوی و مسئولیت‌پذیری به آنچه که آینده مطلوب جوامع اسلامی است، باید اندیشید.

اندیشه برای فردایی که تلاش‌های آگاهانه سازنده آن است. انقلاب اسلامی ایران با نگرشی آینده‌اندیش این مسیر را آغاز کرد و امروز در حالی که از چالش‌ها، تحولات و شیب و فرازهای منطقه‌ای و جهانی در حرکت است، بیداری اسلامی چشم‌انداز جهان اسلام به آینده است. آینده‌ای که برای ساخت آن باید تلاش کرد. این کتاب تلاشی است بر تشریح مسیری که برای فرهنگ انقلاب اسلامی که با مطالعه تجربه تأثیر فرهنگی انقلاب اسلامی بر جریان‌سازی بیداری اسلامی به رشته تحریر در آمده است. چون جریان رودخانه‌ای هویت فرهنگی انقلاب اسلامی مسیری طولانی را در عرصه بیداری جهان اسلام باید طی نماید تا به دریای مطلوبی از تحولات سازنده و امید بخش در همه جهان منجر شود، بنابراین موضوع این پژوهش با محوریت تحلیلی تأثیر فرهنگی انقلاب اسلامی به آنچه به بیداری اسلامی نامیده می‌شود، به اجرا در آمده است. امید است این اثر گام مفیدی در این مسیر برداشته باشد. در پایان لازم می‌دانم از همه همکارانی که اینجانب را در نگارش این اثر یاری کردند به‌ویژه سرکار خانم اعظم امامی که با مسئولیت‌پذیری بسیار اینجانب را در تدوین اثر و نیز از سرکار خانم صالحی که همکاری لازم را داشتند، تشکر و قدردانی نمایم.

مقدمه

بی‌تردید پدیده «انقلاب»، نه تنها موجب تحولات اساسی و گسترده‌ای در نهادهای، اصول و ماهیت رژیم و روابط حاکم جامعه می‌شود، بلکه تأثیرات آن از مرز کشورها فراتر می‌رود و در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی بر سیاست‌ها، ائتلاف‌ها، قطب‌بندی‌ها و حتی اقتصاد سیاسی بین‌الملل تأثیر می‌گذارد. انقلاب اسلامی ایران به منزله یک پدیده فراملی، از این قاعده مستثنی نیست و بازتاب و تأثیرات گسترده‌ای در نظام بین‌الملل در سطح جهان اسلام و همچنین در سطح منطقه‌ای در پی داشته است. در ساختار نظام بین‌الملل، انقلاب اسلامی با به چالش کشیدن قواعد موجود و معادلات قدرت حاکم بر نظام بین‌الملل و تبدیل نظام اسلامی به عمل سیاسی و واقعیتهای عینی، سبب خیزش دوباره جنبش عدم تعهد و تقویت احساسات انقلابی ملت‌های استقلال‌طلب شد. همچنین موج بیداری انقلاب، موجب پیدایش و احیای جنبش‌های آزادی‌بخش دینی شد به طوری که این جنبش‌ها توانستند یکی از بازیگران مهم و نوظهور در نظام بین‌الملل نقش‌آفرین شوند. انقلاب اسلامی از سویی با محوریت شعار (نه شرقی، نه غربی) در عملکرد سیاست خارجی خود و ارائه الگوی جدیدی برگرفته از اندیشه و فرهنگ اسلامی، هویت سیاسی نوینی بر اساس ارزش‌های دینی را نمایان ساخت. به طوری که با پیروزی انقلاب اسلامی، جنبش بیداری اسلامی وارد مرحله جدیدی شد و در اشکال جنبش‌ها و سازمان‌های سیاسی به منصفه ظهور رسید و موجب تحول فکری و تحول در قواعد و رویه‌های موجود در روابط بین‌الملل شد. امام خمینی^(ع) نخستین رهبری بود که توانست گفتمان بیداری اسلامی را به یک واقعیت عینی و سیاسی تبدیل کند و یک گفتمان جدیدی از تلفیق دین - سیاست، پیوند جمهوریت و اسلامیت و در قالب نظام مردم‌سالاری دینی بر حوزه‌های مطالعات روابط بین‌الملل تأثیر گذارد. به طوری که هم‌اکنون به بزرگ‌ترین چالش برای هژمونیک امریکا و رقیب‌های امریکا - گفتمان مسلمان مسلط لیبرالیسم تبدیل

شده است. امروزه جهان اسلام شاهد جریان بیداری اسلامی بوده و آمریکا و سایر قدرت‌های بزرگ بیش از هر زمان دیگری خطر گسترش چنین بیداری اسلامی، را درک کرده و با ایجاد موانع بزرگ در این راه، جنبش بیداری اسلامی را با چالش‌های جدی مواجه می‌نمایند. این انقلاب، در سطح منطقه‌ای، سبب پیدایش، احیا و تداوم جنبش‌های آزادی‌بخش شد. وجه مشترک این جنبش‌ها، الهام گرفتن و به‌کارگیری اصول مبارزاتی انقلاب اسلامی مانند؛ مبارزه با استکبار، وحدت اسلامی، جهاد (نبرد علیه باطل)، ایثار و شهادت می‌باشد. هم‌اکنون آرمان‌های انقلاب اسلامی در قالب جریان‌ها و جنبش‌های مقاومت و آزادی‌بخش در مصر، لبنان، فلسطین، عراق، یمن، بحرین، عربستان و سایر ملت‌های مسلمان نمایان گشته است. بیداری اسلامی، باور ملت‌هایی است که با آموزه‌های انقلاب اسلامی ایران، ریشه در آموزه‌های دینی دارد مأنوس شده است. در جنبش‌های اخیر جهان اسلام که قطعاً در آینده دامنه وسیع‌تری را در بر خواهد گرفت، جمهوری اسلامی ایران، تلاش دارد در روند رشد آن نقش الهام‌بخش و هدایت‌کننده‌ای را ایفاء نماید. از این حیث تاکنون در هم‌گرایی جهان اسلام و پیروزی جنبش‌های اسلامی، گام‌های سازنده و اثرگذاری برداشته است. بررسی‌ها و مطالعات موجود نشان می‌دهد بازتاب انقلاب اسلامی ایران در مکان‌ها و زمان‌های مختلف متفاوت بوده است، و میزان تأثیر و بازتاب آن در جهان اسلام، کسان نبوده است بلکه با توجه به قرابت‌های فکری، فرهنگی و جغرافیایی درجه تأثیر آن متفاوت بود است و چون این انقلاب بر پایه تعالیم دین اسلام و مکتب اهل بیت به پیروزی رسید زمینه تأثیرگذاری آن با توجه به همین ویژگی‌های دینی قابل طراحی است. در زمینه تحولات کنونی جهان اسلام تأثیرات انقلاب اسلامی اشکال متنوعی را در بر می‌گیرد؛ اما هدف اصلی آن منطبق بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تأکید بر «صدور و گسترش انقلاب اسلامی» است. مطابق اصول ایدئولوژی انقلاب اسلامی، «بازرزه برای گسترش انقلاب اسلامی به مثابه جهاد (جنگ مقدس) علیه طاغوت مطرح می‌شود» که در تعالیم قرآن و احکام شریعت، ریشه دارد و هدفش اتحاد جهان اسلام و گسترش حاکمیت الهی در روی زمین است. بیانات امام خمینی^(ره) و نیز اصول ایدئولوژی اسلامی انقلاب موجب شد انقلاب ایران بین جنبش‌ها و فعالان اسلامی در جهان به مثابه انقلابی «اسلامی» تا شیعی تلقی شود. اگرچه ولایت فقیه که همان تفسیر امام خمینی^(ره) از نظام سیاسی تشیع است، بیانگر تفسیر خاصی از اسلام است که همان عنصر «شیعی» بودن انقلاب اسلامی است اما بیانات امام خمینی^(ره) در طول دهه اول انقلاب و تجربه و عملکردهای انقلابی گویای آن است که انقلاب اسلامی در پی تحقق آرمان‌هایی جهان شمول برای متحدکردن تمام مسلمانان بوده است. انقلاب اسلامی جایگاه شیعیان را از حاشیه به

مرکز نقل تحولات جهان اسلام منتقل کرد. وارد کردن مکتب تشیع در مطالعات و تحقیقات شرق‌شناسی و اسلام‌شناسی، افزایش گرویدن به تشیع و... از تأثیرات انقلاب اسلامی در میان شیعیان بود. تفکر شیعی با انسجام ساختاری خود، در ایران به تمام شیعیان جهان نشان داد که توانایی ایجاد یکی از انقلاب‌های بزرگ تاریخ را دارد. بر این اساس مسئله اصلی در این پژوهش درک صحیح و تحلیل گرایانه از تأثیر فرهنگی انقلاب اسلامی بر جریان بیداری اسلامی در تحولات اخیر و بررسی چگونگی این تأثیرات و حیطه و دامنه کاربردی آن است. بدیهی است که این انقلاب در جهان اهل سنت نیز موجب تقویت احساسات دینی، رشد بیداری اسلامی و هویت دینی و افزایش روحیه ضداستکباری شد. البته باید اذعان داشت که مسئله دیگر آن است که انقلاب ایران یکی از مهم‌ترین رخدادهای علمی سیاسی اواخر قرن بیستم است و بی‌تردید از جهاتی فرصت و از جهاتی تهدید بوده است و نیز همانند سایر جنبش‌های اجتماعی - سیاسی پدیده بسیار پیچیده و سیالی است و متغیرهای شناخته یا ناشناخته بسیاری در آن دخیل است. از این‌رو، ارزیابی مناسب و شناخت کاملاً شفاف و قطعی از تأثیرات انقلاب اسلامی در جریان بیداری جهان اسلام نیاز به تحلیل‌های جامع و قواعد علمی جامعی دارد و امری دشوار است. بزرگ‌نمایی یا کوچک‌نمایی سهم و نقش انقلاب اسلامی در روند احیاء اسلامی در متن جهان اسلام ما، از شناخت «نقش واقعی» آن گمراه می‌کند. شناخت و ارزیابی درست از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر تحولات بیداری اخیر جهان اسلام که ریشه در سیاست‌های دهه‌های اخیر دارد مستلزم چیزی فراتر از شناخت ماهیت انقلاب است. واقعیت‌های داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی و در نتیجه روند اجتناب‌ناپذیر دگرگونی پویایی سیاست خارجی، ناگزیر انقلاب و آرمان‌هایش را نادیده می‌گیرد. بزرگ‌نمایی و تکیه بیش از حد بر این‌ها و باورها به شناخت و نگرش نادرست از انقلاب منجر می‌شود. یا از سوی دیگر، کوچک‌نمایی و کم‌بها دادن به نقش انقلاب اسلامی در رشد بیداری اسلامی موجب نادیده گرفتن واقعیت‌ها و سود زدن در هر دو حالت با نگاهی تقلیل‌گرایانه روبه‌رو هستیم که یکی موجب کج‌فهمی و سوءتفاهم در ایران برای انقلاب را فراهم می‌آورد. تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر ملت‌ها و جنبش‌های اسلامی هم به سیاست‌ها و عملکردهای خود ایران و همچنین به شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی نیز بستگی داشته است. شناخت علمی و ارزیابی مناسب از تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر جریان بیداری اسلامی، نیازمند توجه به عوامل گوناگون هم در سطح داخلی و هم در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی است از این‌رو لازم است؛ در سطح داخلی متغیرهایی از قبیل: فرهنگ سیاسی، اختلاف نخبگان و مکتب‌های فکری در داخل، پیام‌ها و شعارهای انقلابی رهبران، ابزارها و روش‌های گوناگون صدور انقلاب، عاملان و کنشگران

توسعه روح و بسط نظام انقلاب اسلامی

عملکرد سیاست خارجی، اوضاع اجتماعی، اقتصادی و نظایر اینها... و در سطح منطقه‌ای، مواضع حکومت‌های منطقه، عملکرد جنبش‌های انقلابی، تفاوت‌های مذهبی و فرقه‌ای، تفاوت‌های نژادی، شکاف سنی و شیعه، پیشینه روابط اعراب با ایران، تبلیغات و جنگ روانی و رسانه‌ای، بحران‌های منطقه‌ای، تروریسم، رقابت تسلیحاتی، اقتصاد سیاسی منطقه، و نظایر اینها که عمده‌ترین مسائل جهان اسلام را تشکیل می‌دهد و در فضای بین‌المللی، تغییرات قدرت، افزایش نقش ابرقدرت و قدرت‌های بزرگ، جنگ نرم و تبلیغات علیه جریان‌های اسلامی، جریان اسلام ستیزی در غرب، مترادف دانستن اسلام و انقلاب اسلامی با تروریسم، جنگ قدرت‌ها علیه تروریسم، پدیده جهانی‌شدن، تحدید حاکمیت‌های ملی، ظهور هویت‌های جدید و جهانی، ظهور افکار عمومی جهانی، ظهور جنبش‌های نوظهور وابسته به قدرت‌های بزرگ، تصمیم‌گیری جهانی، شکل‌گیری ائتلاف‌های جدید... در کانون توجه بررسی قرار گیرد. در این پژوهش در پی پاسخ به مسئله اصلی و ارائه تصویری عمیق، پرجیده، خیال، چندبعدی از انقلاب اسلامی و تأثیرات فرهنگی آن در روند بیداری اسلامی و ظهور جنبش‌ها و جریان‌های فعال کنونی در جهان اسلام که شناخت و ارزیابی آن از یک سو نیازمند توصیف و تشریح انقلاب اسلامی به منزله پدیده‌ای خاص و منحصر به فرد در چشم‌اندازی تاریخی و بررسی و مقایسه تأثیرات انقلاب در مکان‌ها و زمان‌ها متفاوت است و از سویی با پیگیری روش‌های علمی تلاش می‌کند با شناخت و تبیین روابط علی بین دو پدیده انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی به نتایج پایدار و قابل تعمیمی دست یابد. در طرح مسئله تأکید اصلی پژوهش بر تحولات و خیزش بیداری اسلامی دهه چهارم انقلاب اسلامی می‌باشد. این امر در بیان مسئله نیز نمایان است. بر این اساس سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از:

انقلاب اسلامی در پیشبرد روند بیداری و خیزش اسلامی در جهان اسلام چه تأثیری داشته و بروز و نمود آن چگونه بوده است؟
و سؤالات فرعی:

۱. آیا بیداری اسلامی در جهان اسلام جنبشی درون‌زا بوده است؟ یا برون‌زا؟ یا به هر دو شکل بوده است؟

۲. آیا انقلاب اسلامی ایران منشأ اصلی احیاگری اسلامی در جهان اسلام بوده است که حاصل آن برانگیختگی ملت‌های اسلامی در جریان رشد بیداری اسلامی را سبب شود؟ یا عامل شتاب‌دهنده این جریان می‌باشد؟

۳. انقلاب اسلامی برای گسترش انقلاب در خارج از چه روش‌ها و ابزارهایی بهره گرفته است؟

۴. عملکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوره‌های مختلف، عامل محرکه در بیداری اسلامی چگونه بوده است؟
۵. انقلاب اسلامی در روند بیداری اسلامی در جهان اسلام در چه حوزه‌هایی بیشترین تأثیر را داشته است؟
۶. علل و عوامل تأثیرپذیری جنبش‌های اسلامی در جریان بیداری اسلامی از انقلاب اسلامی چیست؟
۷. تأثیرگذاری انقلاب اسلامی ایران بر روند بیداری اسلامی در جهان اسلام چیست؟
۸. راهکارهای اساسی برای تحقق نقش هدایت‌گر جمهوری اسلامی در پروسه بیداری اسلامی و اتحاد اسلامی چیست؟